

HANS HOLBEIN mladší

1497/8 - 29. 11. 1543

I v dílech dávných mistrů objevujeme aktuálně vyznívající obsah, jenž dodnes neztratil přitažlivost a emotivní sílu. Samo Holbeinovo dílo se neztrácí v minulosti a vlastně od každé doby čeká nový pohled s ohledem na nové zkušenosti, s nutností korigovat dotvořené mínění, odhaluje Holbeinův zápas o pravdivý výraz a dává příležitost obdivovat se hodnotám, jež umělec povýšil nad své lidské problémy.

Hans Holbein se narodil roku 1497 nebo 1498 v bohatém německém městě Augšpurku. Víme o něm poměrně málo, protože se nezachovaly žádné materiály, psané jeho rukou nebo psané o něm někým z jeho blízkých. Byl druhým synem malíře Hanse Holbeina, zvaného „starší“ (okolo r. 1465-1524), který pro jihoněmecké zákazníky realizoval oltářní stoly a portréty. Holbeinové byli umělecká rodina. Dědeček Hanse Holbeina mladšího byl zlatníkem, otec Hans a strýc Sigmund se stali malíři a pracovali společně. Oba bratři, Hans i o čtyři roky starší Ambrosius, se začali učit v otcově malířské dílně, která platila za zakladatelskou v augšpurské malířské škole. Poznávají tajemství umění, jež je současně řemeslem, u Hanse se projevují kreslířské schopnosti, ale učí se i gravírovat, modelovat a poznává i základy architektury. Od mládí tíhl zřejmě k slohové svobodě, jakou si jeho otec ve svých veřejných zakázkách nemohl dovolit. Pro prohloubení humanistického vzdělání poslal Holbein starší oba syny do Švýcarska. Nejprve se sem roku 1514 vypravil Ambrosius, v roce 1515 sem přijíždí Hans a v Basileji společně vstupují do ateliéru Hanse Herbsterera.

V Basileji se Hans seznamuje s díly soudobých humanistů, nejvíce však získal stykem s Erasmem Rotterdamským. Společně hledali zjevně stoicko-osvícenský ideál pevného muže činu, vedeného lidskostí, antický ideál svobody osobnosti. Oba věřili, že lidstvo může pozvednout silná osobnost panovníka vychovaná humanisty a uskutečnění tohoto ideálního snu spatřovali ve vládě anglického krále Jindřicha VIII., k němuž se oba později odebrali. Erasmus Rotterdamský vynikal hlubokou znalostí antických pramenů. Jejich studium ho přivedlo k tomu, aby usiloval nejenom o postižení jednotlivostí, ale i obecných, typických rysů. Tyto zásady se projevují výrazně v jeho

nejslavnější knize Chvála bláznovství, ve které líčení lidských hodnot a vlastností směřuje k nadčasovému zobecnění. Erasmove práce s antickými prameny má u Holbeina obdobu v jeho pochopení čisté renesanční formy vytěžené ze studia antického umění a také v jeho zjevném odporu k vládnoucímu slohu doby. Nikdo z jeho středoevropských vrstevníků se neosvobodil tak jako Holbein od přežívajícího pozdně gotického a staroněmeckého slohu. Svůj umělecký zájem zaměřoval výhradně na lidský fenomén, zpodobování lidské tváře a lidské postavy. Nenajdeme u něj zájem o krajinu a přírodu, který souvisí s rozvojem renesance a který se výrazně projevil u jeho současníků. Snažil se vyjadřovat charakteristické rysy tváře, aniž by popisoval. Otázka znázornění věku, povahových rysů a určitých individuálních vlastností ustupovala do pozadí, chtěl především vytvořit dílo, jež by bylo v platónském smyslu čistě pojmové. V obrazech lidí své doby nechtěl vyjádřit jedince, ale spíše představu, jakou si o nich vytvořil. Někdy sice k portrétu připojoval detaily interiéru, ale obraz světa se pro něj vyčerpával pohledem na člověka. K tomuto názoru zřejmě Holbeina přivedlo studium u humanistů v Basileji.

Mezi Holbeinovými prvními pracemi v Basileji byly ilustrace k Erasmove knize Chvála bláznovství. V Basileji měl ještě další zakázky, v tomto období vznikly také portréty basilejského starosty Jakoba Meyera a jeho manželky. Diptych *Purkmistr Jacob Meyer zum Hasen a jeho žena Dorothea Kannengiesserová* je počátkem jeho malířské kariéry. Po dvouletém pobytu v Basileji přesídlil Hans Holbein do Luzernu. Zde se zabýval zakázkou starosty Jakoba von Hertensteina, jemuž měl vymalovat fasádu a vnitřní prostory nového domu. Vytvořil rovněž oltářní malbu pro kostel františkánů a rozmanité další práce. V roce 1519 se Holbein vrací do Basileje, kam jej přivedla povinnost uspořádat pozůstalost po svém bratru Ambrosiovi, který zde zemřel ve svých pětadvaceti letech. Basilejským cechem mu nyní bylo uznáno mistrovství, 25. září byl přijat mezi členy cechu malířů. Prvním dílem, které maluje jako nezávislý malíř, je portrét jeho přítele, spisovatele a humanisty Bonifacia Amerbacha.

V tomtéž roce se Holbein oženil s vdovou Elsbeth Binzenstockovou, o čtyři léta starší, která byla dědičkou velkého majetku. Byl nyní zámožný, takže si mohl otevřít vlastní ateliér. Bohužel, manželství se mu nevydařilo a Holbein trpěl neustálými

hádkami. Narodily se mu čtyři děti, v roce 1521 syn Philipp, roku 1526 Katharina a později ještě jeden syn a dcera.

V letech 1520-1524 je Holbein velmi aktivní. Opět se věnoval knižní ilustraci, dodával zejména řady iniciál rytých do dřeva pro knihy tištěné vydavatelem Johannem Frobenem. Z této doby pochází i krásný list s Pannou Marií mezi dvěma světci, určený pro titulní stránku freiburského městského práva. 3. července 1520 se stává titulárním občanem města Basileje. Získává zakázky od místní honorace, správa města ho pověří dekoracemi velkého radničního sálu a bohatí majitelé domů si u něj objednávají výzdobu fasád. V době, kdy nepracoval pro radnici, se věnoval návrhům na malby oken a výzdobě knih. Jeho nejvýznamnějším dílem v této oblasti jsou výtvarné parafráze k Bibli, vydávané tehdy v Lutherově překladu. Po jejich dokončení se zabýval prací na cyklu dřevorytů nazvaném *Tanec smrti*. Znovu tu ožily staré hrůzné obrazy středověku o marnosti lidských činů, v nichž se - proti své malířské orientaci na italské vzory - vrátil k mistrům německé grafiky 15. století. V letech 1521-1522 vzniká též jeho velmi působivé malířské dílo *Mrtvý Kristus v hrobě*. Malířův humanistický přístup k náboženským výjevům se bezpochyby formuje pod vlivem přátelství s Erasmem Rotterdamským, který se v roce 1521 usadil v Basileji.

Celkový obrat v politických a náboženských poměrech města Basileje se stal však pro něho nepřijatelný, mohl sledovat vítězství evangelíků a postupující emigraci katolíků, kteří odcházeli a usazovali se v jižním Německu. Holbein se k reformaci nepřipojil, stejně jako Erasmus. Roku 1524 ztratil otce a vydal se na první cestu do Francie. Roku 1526 odjíždí do Anglie, odkud přicházely zprávy o panovníkovi, jehož vladařským principem byly humanistické ideály. Na cestu do Anglie vybavil Erasmus Holbeina doporučujícími dopisy. To mu umožnilo v Antverpách návštěvu malíře Quentina Metsyse a poté v Londýně přijetí kancléřem Sirem Thomasem Morem, humanistou, členem Královské rady. Ten jej ubytoval ve svém domě a pro něj namaloval Holbein podobizny, osobní i rodinnou. Následovaly portréty Morových přátel, humanistů, učenců a dvořanů, Williama Warhama, arcibiskupa z Canterbury, biskupa Johna Fishera, Sira Henryho Guilforda, králova přítele a dalších.

V roce 1528 se Holbein vrací do Basileje, kde kupuje dům na břehu Rýna. Stále více jej však děsí obrazoborecké potyčky spjaté s reformací. Během tří dnů bylo ve

měště před Holbeinovými zraky zničeno celé umělecké bohatství, které tu v kostelích nashromáždilo několik generací od poloviny 14. století. Městská rada navíc zakázala pod těžkými tresty církevní a náboženskou malbu. Přes nepatrnou naději na jakoukoliv větší práci Holbein zůstává v Basileji a v roce 1531 kupuje ještě sousední usedlost.

Tehdy vznikla podobizna jeho ženy s oběma dětmi. V ustaraném výrazu ženy a vážných obličejích dětí projevil Holbein i vlastní zármutek nad svým málo nadějným stavem. Po nějakém čase získal zásluhou svých příznivců několik zakázek od městské správy. V roce 1532 opět odjíždí do Londýna. Po příchodu do Anglie byla však jeho situace ještě svízelnější, neboť jeho dřívější příznivci upadli v nemilost krále. Sir Thomas More odmítl souhlasit s nadvládou krále nad církevními záležitostmi a byl popraven. Z Jindřicha VIII. - původně obránce církve proti Lutherovi - se stal její odpůrce. Holbein se obrátil na své krajany, kupce a loďáře, kteří tvořili v Londýně kolonii, a postupně se stal oblíbeným portrétistou dvořanů i hanzovních kupců. V roce 1533 vytvořil obraz oslavující příjezd královny Anny Boleynové, čímž dal najevo sympatie ke králi a získal patrně jeho přízeň. A tímto „služebníkem Jeho královského majestátu“ zůstal pak Holbein až do své smrti. Získává titul dvorního malíře a od té doby pravidelně dostává objednávky nejen na portréty, ale také na nástěnné dekorace a na návrhy šperků. Pro Jindřicha VIII. namaloval několik portrétů, dále vytvořil podobizny královen, Anny Boleynové, Jane Seymourové, Anny de Clèves, Kateřiny Howardové. Portrétoval také prince a vysokou zemskou šlechtu. Na královském dvoře byl Holbein uznáván jako umělec, obdivován a zahrnován veškerou slávou. V tomto prostředí prožil Holbein konec života a těžko si lze představit, jaký k němu měl vlastně Jindřich vztah. Styk s malířem mu jistě připomínal mnoho osob, jež si z přátelství i z lásky dal portrétovat a které potom zavrhl.

Po mnoha letech, teprve v roce 1542-1543 maluje svůj autoportrét, jako by chtěl dříve uniknout většímu zájmu veřejnosti. Roku 1543 začala v Londýně řádit morová nákaza a Holbein 29. listopadu umírá. Je pochován na hřbitově St. Andrews.

Pracovitý život Hanse Holbeina se zapsal do jedné z nejskvělejších epoch celé historie umění a jeho představa světa nabyla podoby trvale působícího uměleckého díla. Jeho práce se blížila ideálu italských renesančních umělců, kteří učinili tvorbu také nástrojem poznávání světa.